

Försvarsutskottets betänkande

1976/77:8

med anledning av propositionen 1976/77:49 om nya förmåner åt frivilligpersonal m. fl. jämte motioner

I propositionen 1976/77:49 (försvarsdepartementet) har regeringen – efter föredragning av statsrådet Krönmark – föreslagit riksdagen att godkänna de grunder för ersättning åt frivilligpersonal m. fl. som föredragande statsrådet har förordat.

Motionerna

I motionen 1976/77:58 av herrar Holmqvist (s) och Brännström (s) yrkas att riksdagen, med bifall i övrigt till förslagen i prop. 1976/77:49, beslutar att de nya förmånsbestämmelserna för frivilligpersonal inom försvaret skall träda i kraft den 1 januari 1977.

I motionen 1976/77:1070 av fru af Ugglas m. fl. (m) yrkas

1. att riksdagen måtte besluta hos regeringen anhålla att ersättning till funktionärer inom frivilligorganisationer införes i bisysslobrevet i FöD med belopp motsvarande det som anges i propositionen för hemvärnschef, dvs. 2 300 kr.,

2. att riksdagen måtte besluta att följa UFV:s förslag beträffande premie för hemvärnsman med 200 kr. för specialkurs och 400 kr. för befälskurs.

Utskottet

F. n. finns ett tjugotal frivilligorganisationer med olika försvarsfrämjande uppgifter. Till frivilligförsvaret hänförs även hemvärdet och sjövärnskåren, vilka organisatoriskt ingår i armén resp. marinen.

Frivilligförsvaret kompletterar de statliga försvarsåtgärderna. Detta innebär bl. a. att frivilligorganisationerna i samråd med myndigheterna rekryterar och utbildar frivilliga, leder försvarsupplysnings- och rekryteringsverksamhet och svarar för registrering och placering av personal som tecknar avtal för tillfällig tjänstgöring inom totalförsvaret (B-personal). Personal som har tecknat avtal för tjänstgöring i befattning inom totalförsvaret (A-personal) registreras i huvudsak av myndighet.

Vissa frivilligorganisationer har tagit som sin uppgift att rekrytera och utbilda för befattningar i krigsorganisationen. Andra ägnar sig åt att vidareutbilda personal i sådana befattningar. En del organisationers utbildningsverksamhet tar sikte på att öka den enskildes personliga färdighet att verka inom totalförsvaret. Utbildningen inom hemvärdet omfattar introduktionsutbildning, årlig utbildning och övrig utbildning.

Vissa frivilligorganisationer och även hemvärnet rekryterar sin personal delvis bland ungdomar, som ges särskild ungdomsutbildning.

Frivillig utbildning för verksamhet inom totalförsvaret indelas med hänsyn till utbildningens inriktning i grundutbildning, repetitionsutbildning, befodringsutbildning, kompletteringsutbildning och ungdomsutbildning. Hemvärnets årliga utbildning kan anses som en form av repetitionsutbildning.

Den frivilliga försvarsutbildningen kan också delas in i frivillig befälsutbildning, utbildning för A- och B-personal samt utbildning för hemvärnsmän. Vid denna indelning utgår man främst från vilka personalgrupper den omfattar och de villkor som har ställts upp för att delta.

Nu gällande regler för förmåner till personal inom de frivilliga försvarsorganisationerna m. fl. går tillbaka på ett riksdagsbeslut år 1970 (prop. 1970:18, SU 1970:87, rskr 1970:194).

I oktober 1970 tillkallades en sakkunnig med uppdrag att utreda systemet för förmåner åt värnpliktiga m. fl. Utredningen, som antog benämningen Utredningen rörande systemet för förmåner åt värnpliktiga m. fl. (UFV), kallas i det följande förmånsutredningen. Den har år 1972 lämnat ett delbetänkande rörande förmåner till värnpliktiga (SOU 1972:68-69). I oktober 1973 lämnade den ett andra delbetänkande med förslag till nytt förmånssystem för de civilförsvarspliktiga (SOU 1973:40). Dessa båda betänkanden ligger till grund för det beslut om nytt förmånssystem för värnpliktiga m. fl. som riksdagen fattade vid 1975 års riksmöte (prop. 1975:37, FöU 1975:18, rskr 1975:195) och som tillämpas fullt ut fr. o. m. den 1 januari 1977. I ett tredje och sista delbetänkande behandlar förmånsutredningen frivilligförsvarets förmåner (SOU 1975:73).

Förslagen i propositionen bygger i huvudsak på förmånsutredningens betänkande och remissyttranden om detta. Förslagen innebär en vidareutveckling av det nuvarande förmånssystemet. De är också utformade med de nya förmånerna för värnpliktiga som bakgrund. En grundprincip i förslaget är att ersättning till den frivillige skall utgå med hänsyn till om utbildningen och tjänstgöringen avser egen utbildning eller i första hand föranleds av myndighets personalbehov. När den frivillige utbildas i det obligatoriska utbildningssystemet för värnpliktiga föreslås utgå samma förmåner som till de värnpliktiga. Förändringarna i förmånerna har också inriktats på att åstadkomma ökad likformighet och administrativa förenklingar som medger besparingar.

Förslagen innefattar generella förbättringar i form av höjd dag ersättning och bättre reseförmåner. I propositionen föreslås också höjning av olika premier, särskilt i anslutning till befodringsutbildning till plutons- och kompanichefsnivån. De föreslagna ändringarna är i förhållande till nuvarande förmåner i huvudsak följande.

F. n. utgår *dagersättning* i form av traktamente om 10 eller 12 kr. beroende på utbildningens och tjänstgöringens art. Traktamentet avses ersätta den

enskilde för merkostnader i samband med tjänstgöring och utbildning som varar minst två dagar i följd. Sammanhängande utbildning om minst sex timmar anses motsvara en dag. Kravet på två dagars sammanhängande utbildning gäller inte repetitionsutbildning för A- och B-personal och inte heller hemvärnsmän vid årlig utbildning inom en ram av 20 timmar per utbildningsår.

I propositionen föreslås traktamentet bli ersatt med ett enhetligt dagersättningsbelopp om 20 kr., benämnt dagersättning. Det föreslagna beloppet beräknas återställa det nuvarande traktamentets realvärde och därutöver medföra en standardförbättring om ca 20 %. Kraven för dagersättning avses vara i huvudsak desamma som för traktamente.

Till hemvärnsmän i det allmänna hemvärdet som fullgjort utbildning under minst 20 timmar per utbildningsår utgår f. n. en *tjänstgöringspremie* om 50 kr. Hemvärnsbefäl får för 34 timmars årlig utbildning en premie om 85 kr. I propositionen föreslås dessa premier ersättas med en *dagpremie* om 20 kr. Samma premie skall enligt propositionen utgå till A- och B-personal vid avtalsenlig repetitionsutbildning som fullgörs på annat sätt än genom deltagande i krigsförbandsövning eller motsvarande övning. Om repetitionsutbildningen fördelas på två på varandra följande dygn med minst tre timmars sammanhängande verksamhet för dygn kan premien i stället vara 10 kr. per dag (halvdagspremie). Något motsvarande förslag förs i propositionen inte fram beträffande hemvärdet.

Personal i frivilligorganisation föreslås vid repetitionsutbildning i form av krigsförbandsövning få samma ersättning som värnpliktig, dvs. *dagpenning* enligt de principer som gäller för sjukförsäkringssystemet och i förekommande fall *befattningspenning*. Dagpenningen till frivilligpersonal skall enligt förslaget administreras och utbetalas av frivilligorganisationerna och inte som när det gäller värnpliktiga av försäkringskassorna. Enligt försvarsministern bör denna dagpenning inte heller räknas som pensionsgrundande inkomst.

Systemet med särskilda *utbildningspremier* till frivilligorganisationernas personal avses bestå. Beträffande premie till den som med godkända vitsord har gått igenom någon form av *grundutbildning* framgår de föreslagna ändringarna av följande sammanställning (kr.).

	Nuvarande premie	Föreslagen premie
Grundkurs för B-personal	100	100
Grundkurs för A-personal	150	200
Gruppbefälkurs (ledarkurs 1)	300	400
Plutonsbefälkurs (ledarkurs 2)	450	600
Plutonsbefälkurs (instruktörskurs)	600	800
Plutonsbefälkurs (praktikskede av instruktörskurs)	1 200	1 200
Kompanibefälkurs (högre ledarkurs)	1 000	1 200

De förändringar av utbildningspremier m. m. vid befodringsutbildning som föreslås i propositionen anges i följande tabell (kr.).

	Nuvarande premie	Föreslagen premie
Furirkurs	140	250
Överfurirkurs	275	400
Sergeantskurs vid armén och marinen	550	Dagersättning som för värn- pliktiga vid grundutbildning
Sergeantskurs vid flygvapnet	550	600
Fanjunkarkurs	750	1 200
Löjtnantskurs	1 200	1 500
Kaptenskurs	2 400	3 100

Sergeantskurserna inom armén och marinen bedrivs inom ramen för det ordinarie systemet för utbildning av värnpliktiga. Av den anledningen föreslås, som framgår av tabellen, att deltagare i sådan kurs skall ha samma förmåner som värnpliktig. För kadettskede av fänrikskurs bör enligt försvarsministern av samma skäl utgå dagsättning och premie enligt de regler som gäller för värnpliktsutbildningssystemet. Försvarsministern förordar vidare att premier för reservofficersutbildning för värnpliktig fanjunkare skall utgå med 1 700 kr. vid utbildning om fyra veckor och med 2 500 kr. för utbildning om sex veckor.

Hemvärnsman i allmänna hemvärdet kan enligt nu gällande ordning efter att ha gått igenom vissa kurser få *utbildningspremie*. Premiebeloppet är 300 kr. om kursen omfattar 40 timmar. Vid kurs om 80 timmar har premien bestämts till 600 kr. Förmånsutredningen ansåg att kurserna om 40 timmar kan hänföras till två olika typer av kurser, befälskurser och specialkurser. För specialkurserna föreslog utredningen en premie om 200 kr. och för befälskurserna en premie om 400 kr. För befälskurs om 80 timmar ansåg utredningen att en premie om 800 kr. skulle utgå. Förslaget om reducerad premie för deltagare i specialkurs motiverade utredningen bl. a. med att det är angeläget att minska spännvidden i premiehänseende mellan hemvärnsmännen och övrig frivilligpersonal. Sådan personal kan endast få dagpremie om sammanlagt 100 kr. vid likartad utbildning.

Förslaget om olika premier för specialkurser och befälskurser har vid remissbehandlingen av utredningsförslaget föranlett invändningar från bl. a. Hemvärdets centrala förtroendenämnd. Nämnden hävdar att premien för båda slagen av kurser bör vara 400 kr. Försvarsministern delar denna uppfattning och föreslår en utbildningspremie om 400 kr. för kurser som omfattar 40 timmar och 800 kr. för kurser som omfattar 80 timmar.

I propositionen läggs vidare fram förslag rörande vissa förändringar av de *arvodet* som f. n. utgår till *hemvärnsbefäl*. De föreslagna förändringarna framgår av följande sammanställning (kr.).

	Nuvarande arvoden	Föreslagna arvoden
Kretshemvärnschef	1 380	2 000
Hemvärnschef i hemvärnsområde med högst 100 hemvärnsmän	1 080	2 300
Hemvärnschef i hemvärnsområde med över 100 hemvärnsmän	1 620	2 300
Ställföreträdande hemvärnschef, hemvärnskompanichef, adjutant för hemvärnsområde och ungdomsledare vid ungdomsavdelning	470	500
Ställföreträdande kretshemvärnschef, adjutant vid hemvärnskrets samt musikledare	—	500

Familjebidrag utgår f. n. till personal inom frivilligförsvaret under vissa angivna förutsättningar. I propositionen föreslås att familjebidragen skall slopas under utbildning eller tjänstgöring som ersätts med dagpenning. I övrigt räknar försvarsministern med att familjebidrag behålls i samma utsträckning som f. n. Som generellt villkor för rätt till familjebidrag föreslås gälla att utbildningen omfattar minst fem dagar i följd.

I propositionen behandlas också de *naturaförmåner* som personalen inom frivilligförsvaret åtnjuter, bl. a. vissa reseförmåner. All frivillig personal har f. n. rätt till fri resa mellan bostaden och utbildnings- eller tjänstgöringsorten. Om utbildningsmyndigheten inte kan ordna transport kan ersättning utgå för resa med egen bil. Sådan ersättning är f. n. 32 öre per km jämte 5 öre per km för varje medresande som är berörd av förrättningen. Enligt propositionen skall ersättning utgå med det belopp som anges i bilersättningsavtalet för statligt anställda vid en årlig körlängd av 7 001–15 000 km. Detta motsvarar f. n. ersättning varierande mellan 46 och 49 öre per km beroende på i vilket län förrättningen sker jämte 5 öre för varje medresande.

Ett förslag av förmånsutredningen om rätt för frivilligpersonal att utnyttja flyg vid fri resa biträds inte av försvarsministern. Han anser sig inte heller kunna följa utredningens förslag att kostnader för resa och traktamente skall få utgå av utbildningsmedel när frivilligpersonal deltar i riksstämman.

De föreslagna ersättningarna avses gälla även vid beredskapstillstånd eller krig i den mån inte särskilda bestämmelser utfärdas för sådana förhållanden.

Försvarsministern anser att nu gällande principer för beskattning av ersättning till frivilligpersonal m. fl. bör behållas. Dagersättning, befattningspremie, premie för dag eller kurs, naturaförmåner eller ersättning för dessa samt familjebidrag utom i form av näringsbidrag bör alltså utgöra skattefri inkomst medan näringsbidrag och dagpenning bör vara skattepliktiga.

De föreslagna förbättringarna beräknas leda till ökade kostnader för statsverket om ca 9 250 000 kr. för budgetår. Därav avser 6 110 000 kr. ökade kostnader för frivilligförmånerna. I detta belopp innefattas ca 170 000 kr. för frivilligpersonal inom arbetsmarknads-, jordbruks- och socialdepartementens ansvarsområden. I övrigt avser 1 750 000 kr. kostnadsökningar för funk-

tionärsverksamheten och administrationen inom frivilligorganisationerna och 1 350 000 kr. höjda årsarvöden till hemvärnets befäl.

Försvarsministern förordar att de nya reglerna för ersättning till frivilligpersonalen tillämpas fr. o. m. den 1 april 1977.

Vissa förmåner för här avsedd personal berörs också av förslagen i propositionen 1976/77:64 om statligt personskadeskydd m. m., som har hänvisats till socialförsäkringsutskottet.

Utskottet understryker för sin del att den frivilliga försvarsverksamheten har stor betydelse som komplement till försvarsansträngningarna i övrigt. Genom frivilligförsvaret sprids också kunskap om och intresse för totalförsvaret. Betydelsen av frivilligverksamheten har många gånger framhållits av riksdagen.

Utskottet tillstyrker i allt väsentligt de förordade grunderna för ändrade ersättningar åt frivilligpersonal m. fl. I det följande tar utskottet emellertid upp vissa frågor i förslaget till närmare behandling, bl. a. på grund av de motioner som har väckts med anledning av propositionen.

Beträffande dagersättning och dagpremie inom hemvärdet har utskottet övervägt de nackdelar som kan vara förenade med att föreskriva minst sex timmars utbildning som villkor. Vid vissa slag av utbildning – t. ex. angående materielkunskap i samband med ombeväpning – är det redan av pedagogiska skäl motiverat att inte hålla på mer än 3–4 timmar varje gång. Längre utbildningspass torde över huvud taget sällan bli aktuella under vardagskvällar. Enligt nu gällande bestämmelser räknas även övningspass som är kortare än sex timmar in i de 20 eller 34 timmar per utbildningsår som berättigar till tjänstgöringspremie.

Stridsövningar i förband måste i allmänhet pågå relativt lång tid, minst sex timmar. Sådana övningar bedrivs under lördagar och söndagar och tar i anspråk huvuddelen av den sammanlagda utbildningstiden inom hemvärdet. Utskottet räknar med att övningar av detta slag kommer att dominera även i fortsättningen. De bör som föreslagits berättiga till dagersättning och dagpremie. Det är emellertid rimligt att någon del av den årliga utbildningstiden för varje hemvärnsman tas ut genom utbildningspass som är kortare än sex timmar med möjlighet att i viss utsträckning uppbära ersättning.

Enligt utskottets mening bör regeringen reglera förutsättningarna för kontantersättning vid utbildning inom hemvärdet som pågår mellan tre och sex timmar. Möjligheter till sådan ersättning bör även gälla annan frivilligutbildning. Viss sådan möjlighet förutsätts också enligt propositionen.

Vad utskottet nu har förordat innebär en viss anpassning till hur utbildningen faktiskt bedrivs och kommer enligt utskottets bedömning att föranleda endast smärre utgiftsökningar.

Utskottet övergår till att behandla motionen 1976/77:1070, först såvitt avser yrkandet 2.

Som utskottet tidigare har redovisat skall enligt propositionen utbildnings-

premie om 400 kr. utgå till hemvärnsman efter genomgången kurs som omfattar 40 timmar. Förmånsutredningen föreslog att för deltagare i befälskurs på 40 timmar borde premien bestämmas till 400 kr. medan för genomgången specialkurs av samma längd premien borde vara 200 kr. Den kursverksamhet som det här är fråga om bedrivs huvudsakligen vid hemvärnets stridsskola i Vällinge. Viss utbildning av personal ur frivilligorganisationerna äger också rum vid denna skola. Bl. a. deltar lottor som har B-avtal med hemvärdet tillsammans med hemvärnsbefäl i s. k. stabskurser. För lottorna kan utbildningen hänföras till avtalsenlig repetitionsutbildning. Därvid får de en premie motsvarande 20 kr. för dag, vilket för hela kursen innebär sammanlagt 100 kr. Utbildningen kan också i vissa fall betecknas som kompletteringsutbildning. Vid sådan utbildning utgår inte någon premie.

Skillnaden beträffande premieförmåner mellan lottor och hemvärdsmän vid gemensam kurs är i dag 200 eller 300 kr. beroende av hur lottornas utbildning rubriceras. Förslaget i propositionen ökar klyftan med 100 kr. till 300 kr. resp. 400 kr.

I motionen 1976/77:1070 hemställer motionärerna att riksdagen måtte besluta att följa förmånsutredningens förslag. Liknande synpunkter har förts fram av riksförbundet Sveriges lottakårer i en skrivelse till försvarsutskottet. Utskottet har övervägt frågan. I likhet med försvarsministern har utskottet funnit att det inte bör utgå olika premiebelopp inom hemvärnets kursverksamhet. Kursernas innehåll är inte så avvikande från varandra att det är lämpligt att tillämpa olika förmåner. Utskottet har också övervägt att höja premierna till den B-personal som utbildas i Vällinge. Även en sådan lösning skulle innebära att olika förmåner på icke tillfredsställande grunder skulle utgå inom en och samma personalkategori. Med hänvisning härtill avstyrker utskottet bifall till motionen 1976/77:1070 såvitt avser yrkandet 2.

I motionen 1976/77:1070 behandlas också funktionärsarvodena till frivilligorganisationernas personal. Motionärerna anser att hemvärdet har förmånen av en automatisk uppräknings av sina befälsarvoden på grund av att dessa regleras i det s. k. bisysslobrevet. Denna förmån, framhåller motionärerna, tillkommer inte frivilligorganisationerna. I yrkandet 1 i motionen hemställs därför att riksdagen hos regeringen skall anhålla att ersättningen till funktionärer skall anges i bisysslobrevet med belopp motsvarande det som i propositionen förutsätts för hemvärnschef, dvs. 2 300 kr.

I anslutning till riksdagsbeslutet 1970 om ökat statligt stöd till frivilligorganisationerna och hemvärdet meddelade överbefälhavaren och arbetsmarknadsstyrelsen gemensamt bestämmelser om arvode av statsmedel till funktionärer i frivillig försvarsorganisation. Bestämmelserna innebär bl. a. att årligt arvode får utgå till funktionär i frivilligorganisation med högst 1 200 kr. Inom ramen för detta belopp ges frivilligorganisationerna frihet att bestämma arvodenas storlek. Någon höjning av beloppet har därefter inte skett. Arvodet motsvarar vad som skulle utgå i arvode till hemvärnschef

i hemvärnsområde med över 100 hemvärnsmän enligt bestämmelser som Kungl. Maj:ts samtidigt utfärdade för att reglera förmånerna till hemvärnspersonalen.

1972 överfördes bestämmelserna om arvoden till hemvärnsbefäl till Kungl. Maj:ts beslut om arvoden m. m. för vissa uppdrag inom försvarsdepartementets verksamhetsområde, det s. k. bisysslobrevet. I samband därmed bestämdes arvodet till hemvärnschef i hemvärnsområde med över 100 hemvärnsmän till 1 320 kr./år. Fr. o. m. budgetåret 1976/77 har ifrågasvarande arvode höjts på nytt, i likhet med andra arvoden som regleras i bisysslobrevet. Det nu gällande arvodet uppgår till 1 620 kr./år. I propositionen föreslås ett arvode till hemvärnschef om 2 300 kr. per år.

Hemvärdet har som del av armén en fastare anknytning till försvarsmakten än frivilligorganisationerna. Utskottet finner det därför vara naturligt att arvoden till hemvärnsbefälet även i fortsättningen regleras av regeringen medan frivilligorganisationerna inom av myndigheterna lämnade ramar ges frihet att bestämma arvodesbeloppens storlek.

Beträffande funktionärsarvodenas storlek erinrar utskottet om att försvarsministern i propositionen räknar med en uppräknning. Han bedömer att denna jämte vissa höjda administrationskostnader tillsammans medför en kostnadsökning om 1 750 000 kr. Inom ramen för nämnda belopp finns enligt vad utskottet har inhämtat utrymme för en anpassning av ifrågasvarande funktionärsarvoden till de arvoden som föreslås utgå till hemvärnsbefäl. Högstbeloppet för arvode skulle därmed bli 2 300 kr. Utskottet räknar också med att funktionärsarvodena liksom arvoden till hemvärnsbefälet då och då kommer att prövas med hänsyn till prisutvecklingen.

I detta sammanhang vill utskottet också något uppehålla sig vid det föreslagna arvodet om 2 300 kr. till hemvärnschef. Utskottet har i och för sig ingen erinran mot en uppräknning av denna storleksordning. Med hänsyn till hemvärnsområdenas olika beskaffenhet – deras personalstyrka kan t. ex. variera mellan ca 40 och ca 400 personer – anser utskottet emellertid att regeringen bör överväga att även i fortsättningen fastställa arvoden till hemvärnschefer i olika nivåer. Även förmånsutredningen har räknat med en anpassning av arvodet till hemvärnschefens ansvar.

I motionen 1976/77:58 förordas att de nya förmånsbestämmelserna för frivilligpersonal inom försvaret skall träda i kraft den 1 januari 1977.

Bestämmelserna för nya förmåner åt värnpliktiga m. fl. har trätt i kraft för vissa förmåner den 1 juli 1976 och såvitt gäller förmåner under repetitionsutbildning den 1 januari 1977. De nu föreslagna förmånerna för frivillig personal knyter an till de värnpliktigas förmåner vid repetitionsutbildning. Det hade därför enligt utskottets mening varit naturligt att låta bestämmelserna om förmåner inom frivilligförsvaret träda i kraft den 1 januari 1977. En retroaktiv tillämpning, på sätt som föreslås av motionärerna, anser sig utskottet emellertid inte kunna förordas. Härvid har utskottet främst beaktat det administrativa merarbete som – enligt vad utskottet har inhämtat

från frivilligorganisationer – en retroaktiv tillämpning skulle medföra, inte minst när det gäller dagersättningar och reseförmåner.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen avslår motionen 1976/77:1070, yrkandet 2, om storleken av vissa premier för hemvärnsmän,
2. att riksdagen avslår motionen 1976/77:1070, yrkandet 1, om ersättningen till funktionärer inom frivilligorganisationer,
3. att riksdagen avslår motionen 1976/77:58 om ikraftträdandet av nya förmånsbestämmelser,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anförut om ersättning vid frivilligutbildning som pågår mellan tre och sex timmar,
5. att riksdagen godkänner de av föredragande statsrådet förordade grunderna i övrigt för ersättning åt frivilligpersonal m. fl.

Stockholm den 1 mars 1977

På försvarsutskottets vägnar
PER PETERSSON

Närvarande: herrar Petersson i Gäddvik (m), Gustavsson i Eskilstuna (s), Glimmér (c), Holmqvist (s), Gustavsson i Ängelholm (s), Karl Bengtsson i Varberg (fp), Björk i Gävle (c), Brännström (s), Gustavsson i Nässjö (s), fru Ekelund (c), herrar Hedberg (s), Lindblad (fp), Svartberg (s) och Aulin (m).

